

АНОТАЦІЯ

Радюк І. В. Формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2021.

У дисертації на основі аналізу теорії та вивчення емпіричного досвіду здійснено узагальнення і практичне розв'язання проблеми формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи. Актуальність теми дисертації зумовлена динамічними змінами, що відбуваються в освіті та суспільстві, зокрема, впровадженням в освітній процес Концепції «Нова українська школа» та зміною вимог щодо професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Виявлено стан розроблення досліджуваної проблеми шляхом виокремлення й аналізу таких взаємопов'язаних складових як: самоосвітня діяльність майбутніх учителів початкової школи, теоретичні та практичні аспекти самоосвіти у контексті професійної підготовки, специфіка та особливості професійної діяльності вчителя початкової школи, готовність до самоосвіти та формування означеної якості засобами науково-дослідної роботи.

На основі термінологічного аналізу ключових понять дослідження, з урахуванням аналізу стану та специфіки професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у педагогічних ЗВО щодо формування готовності до самоосвіти уточнено сутність поняття «самоосвіта», яка є вмотивованою навчально-пізнавальною діяльністю особистості, спрямованою на активне самостійне здобуття нових знань, формування умінь і навичок, необхідних для переходу на якісно новий інтелектуальний та професійний рівень. Уточнено, що *самоосвіта майбутніх учителів початкової школи* – це їх свідома систематична самостійна діяльність у площині освітнього процесу закладу вищої освіти та за її межами, спрямована на одержання нових знань,

формування професійних умінь і навичок, що саморегулюється особистістю і складає основу її професійного розвитку.

З огляду на низку особливостей професійної діяльності вчителя початкової школи, обґрунтовано, що *готовність до самоосвіти* у педагогічній діяльності вчителя початкової школи є необхідним елементом його професіоналізму, важливою компетентністю та складовою професійної підготовки педагогів початкової школи і визначена як тимчасовий або психологічно стійкий стан активно-позитивної налаштованості на педагогічну діяльність, зумовлений суб'єктивно-об'єктивними чинниками, що виявляється в потребі самостійного навчання задля одержання нових знань і формування професійних умінь за умов наявності потрібних самоосвітніх навичок та досконалого володіння методами самоосвіти.

На основі системно-структурного аналізу розкрито змістове наповнення сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти як складного особистісного утворення, що поєднує в собі такі взаємопов'язані й взаємозалежні структурні компоненти: мотиваційний, ціннісний, пізнавальний, діяльнісний і результативний. Дослідження низки емоційно-мотиваційних, психологічно-педагогічних і соціальних чинників (специфіка педагогічної діяльності; психо-фізіологічні особливості особистісного становлення в юнацькому віці; творче спрямування професійної діяльності вчителя початкової школи) дозволило дійти висновків, що врахування їх у професійній підготовці забезпечує ефективність формування готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти.

Проведений теоретичний аналіз використання потенціалу науково-дослідної діяльності як чинника і дієвого засобу формування у майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти дозволив уточнити, що процес *формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи* є систематичним, багатоаспектним, цілеспрямованим та керованим процесом особистісно-професійного становлення особистості студента, спрямованим на розвиток у нього прагнень оволодівати необхідними знаннями і вміннями самоосвітньої

діяльності у ході наукової-дослідної роботи. Окреслено вимоги щодо організації науково-дослідної діяльності майбутніх учителів початкової школи в контексті формування самоосвітніх навичок, а саме: творче спрямування завдань, суб'єкт-об'єктна єдність, поетапність залучення.

На основі системного аналізу теоретично *обґрунтовано педагогічні умови* формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти: мотивація навчально-дослідної самоосвітньої діяльності; професіоналізація цінностей самоосвіти; створення науково-дослідницького середовища у ЗВО; дослідницько-пошуковий характер навчання; моніторинг самоосвітньої діяльності. Визначено, що процес формування готовності до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи можливий лише за умови комплексної взаємодії структурно-функційних блоків педагогічного процесу. Результатом ефективної організації досліджуваного процесу є позитивна динаміка сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи. *Розроблено модель* формування готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи, яка є схематичним відображенням означеного процесу в єдності мети, завдання, цільового, змістового, технологічного та результативного блоків, педагогічних умов та результату. Визначено, що в основу організації процесу формування готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи доцільно покласти принципи: цілеспрямованості, неперервності, професійної спрямованості, індивідуалізації, науковості, зв'язку з практикою. На основі аналізу наукових джерел, вивчення специфіки професійної діяльності і фахової підготовки майбутнього педагога схарактеризовано положення акмеологічного, аксіологічного, діяльнісного, компетентісного, системного, синергетичного методологічних підходів щодо формування готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи. Змістовий блок відображає зміст формування готовності до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи, а саме: спеціальний курс «Формування готовності до самоосвіти у майбутніх учителів початкової школи», систему науково-

дослідних завдань у рамках організації навчально-виховної роботи та систему науково-дослідницьких заходів університету, факультету. Обґрунтовано доцільність упровадження складових технологічного блоку, а саме: традиційних та інтерактивних методів, індивідуальних і колективних форм та засобів організації навчального процесу. Результативний блок охоплює діагностувальні методики виявлення реального стану сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи за критеріями та показниками: *мотиваційно-ціннісним* (стійкий особистий інтерес до самоосвіти, позитивна мотивація до професійної діяльності та самоосвіти, сформованість системи загальнолюдських ціннісних орієнтацій та емоційно-вольового механізму); *науково-дослідницьким* (науково-теоретичні знання та вміння, прояв творчого потенціалу особистості, володіння інтелектуально-логічними здібностями, участь у науково-дослідній роботі); *інформаційно-діяльнісним* (наявний обсяг загальних та спеціальних професійних знань, сформованість пізнавальної активності, знання способів отримання інформації, загальна інформаційна обізнаність та культура); *результативно-практичним* (практичні вміння отримання та обробки інформації, саморегуляційні вміння, вміння самомоніторингу та рефлексії, комунікативні та самоорганізаторські навички). Запропоновано авторську класифікацію рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи: *високий, базовий та елементарний*. З урахуванням виділених критеріїв та показників оцінки рівнів сформованості готовності до самоосвіти розроблено авторську анкету, підібрано й адаптовано відповідно до потреб дослідження, низку психодіагностичних методик.

Ефективність провадження запропонованих педагогічних умов у навчальний процес ЗВО підтверджені даними результатів проведеного експериментального дослідження, до якого було залучено групу майбутніх учителів початкової школи з 486 осіб, яка довільно була поділена на дві вибірки: *контрольну та експериментальну*. *Контрольна група* (242 студенти) – це студенти, які не брали участі у дослідницько-експериментальній роботі, але

яких на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту було діагностовано за вказаними методиками задля порівняльного аналізу статистичних даних усього педагогічного дослідження. *Експериментальна група* складалась із 244 студентів, які були залучені до педагогічного дослідження. Відзначено позитивну динаміку рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи в експериментальній групі за визначеними нами показниками й критеріями до початку експерименту й після його завершення. Так, у цій групі на 12,7% зріс показник високого рівня, на 13,1% – базового рівня й знизився показник елементарного рівня (на 25,8%). Засвідчено також незначні зміни у сформованості рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи й у студентів із контрольних груп.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що: *вперше* теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи: мотивація навчально-дослідної самоосвітньої діяльності, професіоналізація цінностей самоосвіти, створення науково-дослідницького середовища у ЗВО, дослідницько-пошуковий характер навчання, моніторинг самоосвітньої діяльності; *розроблено модель* формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи, що акумулює взаємопов'язані блоки: цільовий, змістовий, технологічний та результативний; *удосконалено* структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи (мотиваційний, ціннісний, пізнавальний, діяльнісний і результативний компоненти); критерії (мотиваційно-ціннісний, науково-дослідницький, інформаційно-діяльнісний, результативно-практичний), рівні сформованості у майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи (високий, базовий та елементарний); *уточнено* сутність поняття «готовність майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи», яке потрактовано як

систематичний, багатоаспектний, цілеспрямований та керований процес особистісно-професійного становлення особистості студента, спрямований на розвиток у нього прагнень оволодівати необхідними знаннями і вміннями самоосвітньої діяльності у ході наукової-дослідної роботи;

– *подальшого розвитку набули форми й методи підготовки майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи.*

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробці та впровадженні навчально-методичного забезпечення для підготовки майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи, зокрема: навчально-методичного посібника «Підготовка майбутніх учителів початкової школи до самоосвітньої діяльності», спецкурсу «Формування готовності до самоосвіти у майбутніх учителів початкової школи», системи науково-дослідницьких завдань у рамках навчально-виховної роботи, педагогічної практики та загальноуніверситетських наукових заходів.

Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами, науково-педагогічними працівниками у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи, а також учителями-практиками Нової української школи, які працюють над проблемою саморозвитку педагогічної майстерності, студентами для проектування власного професійного шляху задля підвищення кваліфікації, при написанні курсових і кваліфікаційних робіт (спеціальність 013 Початкова освіта).

Ключові слова: самоосвіта, готовність до самоосвіти, майбутні вчителі початкової школи, науково-дослідна робота, формування готовності до самоосвіти, педагогічні умови.